

بررسی عوامل موثر بر نگرش کارکنان وظیفه به رفتارهای انحرافی

پرویز آهی^۱ و علی عبادی^۲

چکیده

روش تحقیق از نوع کمی و پیمایشی و با ابزار پرسشنامه بود که جامعه آماری آن را کارکنان وظیفه کل کشور در سال ۱۳۹۵ تشکیل می‌داد؛ هم چنین ده استان از بین استانهای درجه ۱، ۲ و ۳ به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای به عنوان نمونه انتخاب شد. نتایج تحقیق نشان داد نگرش کارکنان وظیفه نسبت به رفتارهای انحرافی با مقدار استاندارد تقریباً ۲ در دامنه ۱ تا ۶، در حد پایین قرار دارد. کنترل اجتماعی، دینداری و ابعاد آنها (جز مشارکت اجتماعی)، سن، تحصیلات و تأهل رابطه معکوس با متغیر وابسته دارد. مشارکت اجتماعی با مقدار ۰,۲۶۶ و ۰,۳۱۳ بیشترین تأثیر مثبت را بر نگرش نسبت به مصرف دخانیات و مواد مخدر داشت و اعتقادات با مقدار ۰,۴۵۶- بیشترین تأثیر معکوس را بر نگرش نسبت به فرار از خدمت. متغیرهای مستقل ۴۱ درصد واریانس متغیرهای وابسته را تبیین کرد و اعتقادات با مقدار ۰,۲۹۶-، ۰,۳۶۶- و ۰,۴۵۶- بیشترین اثر کل را بر نگرش نسبت به مصرف دخانیات، مواد مخدر و فرار از خدمت داشت.

کلیدواژه‌ها

سلامت کارکنان وظیفه، رفتار انحرافی کارکنان وظیفه، سوء مصرف کارکنان وظیفه، اخلاق مداری کارکنان وظیفه، دین مداری کارکنان وظیفه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ هیأت علمی گروه مدیریت دانشگاه انتظامی امین

^۲ کارشناس ارشد پژوهشگری دانشگاه خوارزمی «نویسنده مسئول» ali.ebadi69@gmail.com

۱. مقدمه

سلامت فردی و اجتماعی یکی از جنبه های حقوق اساسی بشر و زیربنای توسعه پایدار جوامع تلقی می شود. یکی از مسائلی که تهدید سلامت اجتماعی، زیستی و روانی انسانهاست، نگرش افراد بویژه جوانان نسبت به رفتارهای انحرافی است؛ این مسئله مخصوصاً در جوامع و سازمانهایی که هرم سنی جوانی دارند از اهمیت والایی برخوردار است. بشر از ابتدا با انحرافات روبرو بوده است. در تمامی جوامع انحرافات به وقوع می پیوندد؛ فقط میزان و نوع آن از جامعه ای نسبت به جامعه دیگر متفاوت است؛ اما یک اصل قطعی هست که در همه جوامع، قوانین نقض می شود و کشور ما نیز از این اصل مستثنی نیست. در جوامع ابتدایی آداب و رسوم قوی و کنترل های خویشاوندی و خانوادگی تا حد زیادی مانع بروز رفتارهای انحرافی می شد ولی با پیشرفت جوامع و پیچیده تر شدن آن، تقسیم کار پیچیده اجتماعی، تنوع های فرهنگی، فردگرایی، آداب و رسوم و کنترل های خویشی کارکرد خود را به تا حد زیادی از دست داده است و به همین دلیل امروزه علاوه بر خانواده ها، نهادهای رسمی هم وارد صحنه شده اند.

نیروی انسانی بزرگترین و مهمترین سرمایه هر سازمان و از ارزشمندترین آنها به شمار می رود و دیگر عوامل مانند فناوری، سرمایه، مدیریت و ... به نیروی انسانی وابسته است. یکی از عواملی که می تواند نقش زیانباری بر نیروهای انسانی بالنده داشته باشد، رفتارهای انحرافی کاری است. رفتارهای انحرافی کاری، هنجارهای سازمانی را دستخوش نوسانات می کند و باعث تهدید سلامت سازمان و کارکنانش می شود؛ این رفتارها زیان آور است و سلامت سامانه اجتماعی را تهدید می کند (بنت، ۱۹۹۵؛ ۵۵۵ تا ۵۷۲).

از جمله سازمانهایی که تقریباً در همه جوامع یکی از اصلی ترین سازمانهای کشورها به شمار می روند و کارکرد حفظ نظم و امنیت جامعه را بر عهده دارند، نیروی انتظامی است. یکی از بخشهای مهم سازمان نیروی انتظامی را هم کارکنان وظیفه تشکیل می دهند. این کارکنان وظیفه با ویژگیهای متفاوت خانوادگی، فرهنگی، دینی، روانی و ... در برابر وضعیت جدید، واکنشهای متفاوتی از خود نشان می دهند؛ عده ای خود را با وضع جدید تطبیق می دهند و از هنجارهای سازمان تازه پیروی می کنند و عده ای دیگر به دلایلی نمی توانند خود را تطبیق دهند و دچار تخلفات و انحرافات می شوند که با مقررات سازمان منافات دارد که سازمان برای حفظ یکپارچگی و قدرت خود ناچار به سختگیری و اعمال مقررات و برقراری نظم است.

در دهه های اخیر متناسب با رشد جمعیت کشور، نیروهای مسلح نیز از نظر کمی افزایش یافته و با افزایش تعداد این نیروها طبعاً تخلف و انحرافات هم در آنها رو به فزونی نهاده است؛ چنانکه در سالهای "۱۳۸۹-۱۳۸۶" آمار فرار از خدمت کارکنان وظیفه ناجا به ترتیب در سال ۱۳۸۶، ۲۶۱۹ مورد، سال ۱۳۸۷، ۲۷۷۸ مورد، سال ۱۳۸۸، ۳۵۵۱ مورد و در سال ۱۳۸۹، ۴۴۳۶ مورد فرار از خدمت صورت گرفته است (نوری،

۱۳۹۲؛ ۳). سردار احمدی مقدم ۴۸ درصد از تخلفات در حوزه نیروهای پلیس را به سربازان وظیفه مربوط دانست که از این بین ۵۴ درصد تخلفات سربازان نیز در حوزه مواد مخدر است (روزنامه همشهری، ۱۵ مهر ۱۳۹۳). مدیرکل پیشگیری از وقوع جرم و عفو و بخشودگی سازمان قضایی نیروهای مسلح کشور با اشاره به اینکه ۱۰ درصد سربازان در کشور فراری هستند و این مسئله طی پنج سال اخیر افزایش یافته است، افزود: انگیزه خدمت در سربازان وجود ندارد و دلیل آن را قوانین نامناسب یا نامناسب اجرا شدن قوانین خوب عنوان کرد (روزنامه دنیای اقتصاد، ۲۲ مهر ۱۳۹۴).

افرادی که بعد از سالها تحصیل و یا در اوج جوانی و رشد خود به رفتن به دوره سربازی مجبور می‌شوند، بیشتر، آن را ناخوشایند می‌شمارند و تا زمانی که افراد، سربازی را، ناخوشایند تلقی کنند، آسیب‌ها و مشکلات آن باقی خواهد ماند. عواملی که باعث ناخوشایند تلقی شدن سربازی می‌شود، اجباری بودن، داشتن حقوق و مزایای کم و طولانی بودن این دوره است (فرهی بوزنجانی، ۱۳۸۸).

حقوقدانان و جرم‌شناسان، راهکارهای مختلفی را برای کنترل و کاهش رفتارهای انحرافی پیشنهاد می‌کنند که بیشتر به افراد مجرم و قانون‌شکن توجه دارد در حالی که جامعه‌شناسان بهترین راه کنترل و پیشگیری رفتارهای انحرافی را شناخت، بررسی و خشکاندن عوامل زمینه‌ساز اجتماعی و شرایط به وجود آورنده این رفتارها می‌دانند. اولین قدم در ارتکاب به رفتار انحرافی، چگونگی تفکر و نگرش فرد به آن است. بنابراین شناخت میزان نگرش کارکنان وظیفه نسبت به رفتارهای انحرافی و عوامل مؤثر بر نگرش آنها به منظور پیشگیری و کنترل رفتارهای انحرافی کارکنان وظیفه از اولویت مهمی برخوردار است. متغیرهای این تحقیق، کنترل اجتماعی، دینداری و متغیرهای زمینه‌ای است. در این تحقیق دی پی پاسخ این سؤال هستیم که عوامل تأثیرگذار بر نگرش کارکنان وظیفه ناجا نسبت به رفتارهای انحرافی کدام است و چه میزان این عوامل می‌تواند تأثیرگذار باشد. رفتارهای انحرافی مورد بررسی عبارت است از: نگرش به مصرف دخانیات، نگرش به مصرف مواد مخدر و نگرش به فرار از خدمت. تحقیق بین کارکنان وظیفه کل کشور، که از سال ۱۳۹۳ خدمت خود را شروع کرده اند و در سال ۱۳۹۵ همچنان مشغول سربازی بودند، انجام شد.

۲. بیان مسئله

امروزه در تمام دنیا نیروهای مسلح به دنبال استفاده از آخرین فنون نظامی و علمی به منظور ایجاد حداکثر کارایی و پیشرفت در سازمان خود هستند؛ به این منظور بسیاری از پژوهش‌های نظامی با تحقیقات علمی عجین شده است و دولت‌ها بوجه عظیمی را صرف این تحقیقات می‌کنند. از جمله راه‌های رسیدن به این اهداف، شناخت افراد به عنوان بدنه اصلی نظام، افزایش تحرک و کارایی افراد، افزایش نشاط و سلامت سازمانی و کنترل و پیشگیری از رفتارهای انحرافی و خشکاندن زمینه‌های اجتماعی این رفتارها است. تأمین زمینه‌هایی

چون آموزش معقول، تغذیه، بهداشت، امکانات فرهنگی، ورزشی و تفریحی و ... تنها یک سکه است؛ چرا که در صورت تأمین این وضعیت، هم چنان رفتارهای انحرافی می‌تواند مخل کارایی و مانع رسیدن به این اهداف شود و همین جاست که لزوم پرداختن به این موضوع و راه‌های پیشگیری از آن، اهمیت خود را نمایان می‌سازد؛ چرا که شیوع انحرافات و تخلفات، نه تنها نظم، انضباط، کارایی و سلامت سازمانی ناجا را کاهش می‌دهد بلکه مقبولیت و مشروعیت آن را نیز به خطر می‌اندازد؛ زیرا افراد جامعه همیشه به دید امین و حافظ جان و ناموس و مال و ... به ناجا می‌نگرند و انتظار دارند که ناجا یکی از سالمترین سازمانهای کشور باشد. هم چنین ناجا به دلیل اینکه مجموعه‌ای است که با تخلفات برخورد می‌کند، باید خود سالمترین مجموعه باشد؛ به همین دلیل فرماندهان نیروی انتظامی با اهتمام زیادی در صدد حفظ و ارتقای سلامت اداری نیروهای انتظامی هستند؛ چون بروز این جرائم سریعاً در کارکرد نیروهای مسلح تأثیر بد دارد.

باید در نظر گرفت که پیشگیری از رفتارهای انحرافی بمراتب از مجازات با صرفه تر و معقولتر است. بنابراین ما در این تحقیق به دنبال شناسایی عوامل تأثیرگذار بر نگرش کارکنان وظیفه به رفتارهای انحرافی هستیم تا بتوانیم این رفتارها را پیشگیری و کنترل کنیم.

۳. اهداف پژوهش

هدف اصلی

شناسایی و تعیین میزان تأثیر عوامل مؤثر بر نگرش کارکنان وظیفه ناجا نسبت به رفتارهای انحرافی

اهداف فرعی

۱. شناسایی و تعیین میزان تأثیر کنترل اجتماعی و ابعاد آن بر نگرش کارکنان وظیفه نسبت به رفتارهای انحرافی
۲. شناسایی و تعیین میزان تأثیر دینداری و ابعاد آن بر نگرش کارکنان وظیفه ناجا نسبت به رفتارهای انحرافی
۳. شناسایی و تعیین میزان تأثیر متغیرهای زمینه‌ای (سن و تحصیلات) بر نگرش کارکنان وظیفه ناجا نسبت به رفتارهای انحرافی

۴. سؤالات اصلی

عوامل مؤثر بر نگرش کارکنان وظیفه ناجا نسبت به رفتارهای انحرافی کدام است؟

سؤالات فرعی

۱. کنترل اجتماعی تا چه میزان بر نگرش کارکنان وظیفه نسبت به رفتارهای انحرافی (نگرش به مصرف دخانیات، مواد مخدر و فرار از خدمت) تأثیرگذار است؟
۲. دینداری تا چه میزان بر نگرش کارکنان وظیفه نسبت به رفتارهای انحرافی (نگرش به مصرف دخانیات، مواد مخدر و فرار از خدمت) تأثیرگذار است؟
۳. سن تا چه میزان بر نگرش کارکنان وظیفه نسبت به رفتارهای انحرافی (نگرش به مصرف دخانیات، مواد مخدر و فرار از خدمت) تأثیرگذار است؟
۴. تحصیلات تا چه میزان بر نگرش کارکنان وظیفه نسبت به رفتارهای انحرافی (نگرش به مصرف دخانیات، مواد مخدر و فرار از خدمت) تأثیرگذار است؟

۵. پیشینه پژوهش

- بررسی علت‌های جرائم سربازان وظیفه لشکر ۵ نصر نشان داد بیشتر سربازانی که مرتکب جرم شده‌اند، وضعیت اقتصادی و معیشتی نامطلوب داشتند. هم چنین ۹۵ درصد آنها دارای سطح تحصیلات و آگاهی کم و ۶۵ درصد دارای شرایط و وضعیت خانوادگی نامناسب بوده‌اند (اصغر زاده گلزار، ۱۳۷۹).

- کریمی (۱۳۸۲) در پژوهشی با عنوان "بررسی میزان تأثیر عوامل مؤثر بر فرار از خدمت سربازان وظیفه گردان ۷۸۱ تیپ یک لشکر تکاور نذاجا" به این نتیجه رسید که بیشترین عوامل تأثیرگذار بر فرار از خدمت به ترتیب عبارت است از: تأثیر نداشتن کارت پایان خدمت در زندگی اقتصادی - اجتماعی فرد و میزان سواد کارکنان وظیفه.

- در مطالعات در ایران خطر نسبی ابتلا به سیگار طی خدمت سربازی تقریباً دو برابر دوران خدمت است. بررسی شفیقی و همکاران نشان داد که در پادگانهای شهر تهران به رغم دستورالعمل‌ها و محدودیت‌های پادگانهای ارتش مبنی بر ممنوع بودن مصرف سیگار، خطر ابتلا به سیگار زیاد است (شفیقی و همکاران، ۱۳۸۴؛ ۵).

- در بخشنامه بازرسی نیروی انتظامی (۱۳۸۲) به چند عامل مؤثر در فرار از خدمت سربازان اشاره شده است: الف) مشکلات روحی و عاطفی نظیر دوری از خانواده ب) تنگناهای مالی ج) ارتباط با افراد ناباب در خارج از سازمان د) ارتکاب تخلف یا جرم. هم چنین دستورالعمل خاص پیشگیری از جرم فرار از خدمت بازرسی ناجا (۱۳۸۴)، نبود رابطه منطقی بین سربازان و مسئولان، توجه نکردن به وضعیت ظرفیت‌ها و مشکلات روحی و روانی کارکنان جوان، تحمیل مسئولیت‌ها و ارجاع مأموریت‌ها بدون توجه به توانایی افراد، برخورد نامناسب، ضعف

روحي برخي فراگيران جوان و مشكلات دوري از خانواده به عنوان عوامل فرار از خدمت و ايجاد محيط احترام آميز و برقراري ارتباط عاطفي، ايجاد زمينه فعاليت و حضور بيشتري كاركنان در محل خدمت و نظارت مستمر را از راهكارهاي پيشگيري ذكر کرده است (ناياب، ۱۳۸۷).

- رمضانخاني با مطالعه در مورد ۹۲۶ نفر از سربازان وظيفه سپاه در دوره آموزشي تهران، نشان داد كه برخي عوامل جمعيت شناختي و اجتماعي مثل سن، محل تولد، محل سكونت و ميزان تحصيلات با رفتارهاي پيشگيري كننده از سيگار، همبستگي آماري دارد (رمضانخاني، ۱۳۷۸).

- نتايج تحقيق متيني در مورد ۲۳۷ نفر از كاركنان وظيفه، حاكي از رابطه معكوس بين انسجام گروهي با پرخاشگري و افكار خودكشي بود. از بين عوامل انسجام گروهي، همبستگي سرباز با فرمانده بيشتري تاثير را دارا بود. از نظر وي نقش متغيرهاي قبل از دوران سربازي و يا خارج از محيط نظامي از جمله اعتقادات ديني بايد در برنامه‌هاي پيشگيرانه پرننگتر ديده شود (متيني صدر، ۱۳۸۸).

-معاونت قضايي و حقيقي اداره كل عفو و پيشگيري از وقوع جرم سازماني قضايي نيروهاي مسلح سپاه، برگزاري كلاسهاي توجيهي و جلسات آموزش همگاني را به منظور دستيابي به بهداشت رواني و پيشگيري از بروز مشكلات خاص براي فرماندهان، رؤسا، مديران و تمام كاركنان وظيفه از جمله راهكارهاي پيشگيري از فرار از خدمت برشمرده است (بوزنجاني و همكاران، ۱۳۸۸؛ ۵).

- نجارزادگان و همكاران در تحقيق خود به دنبال دستورالعمل‌هايي به منظور پيشگيري و درمان سوء مصرف مواد در پرسنل نيروهاي انتظامي بودند. نتايج تحقيق نشان داد كه عوامل چنين ممنوع بودن مصرف مواد، مجازات سخت انضباطي براي اعتياد، آزمايشهاي دوره‌اي اداري، مشاركت خانواده و دوستان براي پيشگيري و درمان اعتياد، مجازات متناسب با سوابق خدمت و همكاريهاي افراد، توجه ويژه به مسائل فردي و اجتماعي، همكاري بيمارستانهاي نظامي با مراكز توان بخشي، بهره‌گيري از فرماندهان نظامي، الكوچار دادن كاركنان ارشد همگي از امور مشترك در اين دستورالعمل‌ها است (نجارزادگان و همكاران، ۱۳۹۰).

- سازمان قضايي نيروهاي مسلح (۱۳۸۸) به بررسي "علل و عوامل ارتكاب جرم فرار از خدمت سربازان وظيفه" پرداخت. نتايج نشان داد متغيرهاي فرهنگي، اجتماعي خانواده سرباز و ناسازگاري وي به عنوان متغيرهاي بيرون سازماني و متغيرهاي برخورد و تنبيه سرباز، اضطرابهاي دوره خدمت و فرار و چگونگي گذراندن خدمت به عنوان متغيرهاي درون سازماني تاثيرگذار در فرار از خدمت بود (نوري، ۱۳۹۲؛ ۱۰).

- تحقيق احمدي و همكاران در مورد ۳۲۲ سرباز معتاد به مواد مخدر در سال ۱۳۹۲ نشان داد ترياك با ۱۸/۸ درصد و ماري جوانا با ۱۰/۶ درصد در رتبه اول و دوم قرار دارد. و بين سن شروع و اولين ماده مصرفي رابطه معني‌داري وجود داشت (احمدي و همكاران، ۱۳۹۲؛ ۵).

- طبق اعلام نظر پنتاگون ۲/۱٪ سربازان امریکا یعنی حدود ۲۲ هزار نفر در آزمایش مصرف ماری جوانا، کوکائین، هرویین و آمفتامین‌ها جواب مثبت داشته‌اند. طبق آمار بین سربازان امریکایی، که از جنگ عراق و افغانستان بازگشته‌اند، هزاران نفر مبتلا به سوء مصرف مواد بودند (آشر، ۲۰۰۶ به نقل از احمدی و همکاران، ۱۳۹۲؛ ۳).

علتهای نگرش به تخلفات بین فراگیران آموزشی دوره خدمت سربازی، عنوان تحقیق دیگری است که توسط مقدم و همکاران در سال ۱۳۹۵ و به روش پیمایش انجام گرفت. نتیجه این تحقیق نشان داد متغیرهای قومیت، وضعیت تأهل والدین فراگیران و محیط آموزشی (پادگانی) بر نگرش به تخلفات فراگیران مؤثر است و می‌توان متغیر نگرش به تخلفات را با استفاده از آنها پیش بینی کرد (مقدم، ۱۳۹۵؛ ۱۰).

۶. مبانی نظری

بشر از روزگاران گذشته در رویارویی با کجروی به منظور شناخت و رفع آن، مراحل چندی را پشت سر گذارده است. حاصل آن نظریات گوناگون کجروی و انحرافات بوده است. تاریخچه این پژوهشها به سه دوره جدا می‌شود: دوران ارگانیک یا زیست‌شناسی تا سال ۱۹۰۰ که تأکیدش بر علل زیستی و جسمانی مثل تیپ بدنی، تعداد کروموزوم‌ها و ... بود. دوره دوم روانشناسی از حدود ۱۸۸۰، که به بررسی شخصیت کجروان، نارساییهای دوران کودکی و ... پرداخت و دوره سوم روانشناسی اجتماعی از آغاز قرن جدید است (رضایی: ۱۳۷۳؛ ۳۴).

به طور کلی سه دیدگاه اساسی در جریان مطالعه جامعه‌شناختی انحراف وجود دارد: ۱- نظریه‌های انگیزی که قائلند خواهشهای مشروعی که نتواند از طریق هم‌نوايي با جامعه برآورده شود، شخص را به انحراف مجبور می‌کند. ۲- نظریه‌های کنترل، گسسته شدن پیوند فرد با جامعه را علت انحرافات می‌داند. ۳- نظریات انحرافات فرهنگی: کجرو از هنجارهایی پیروی می‌کند که جامعه بزرگتر آن را نمی‌پذیرد. جامعه‌شناسان اغلب رفتار انحرافی را خارج از ویژگیهای فردی دیده و بر یافته‌های گروهی متمرکز شده‌اند. در این نظریه‌ها بیشتر بر زمینه‌ها و ساختارهای اجتماعی جرم‌ها تأکید می‌شود. از نظر گیدنز، «هرگونه تعبیر و تفسیر رضایت‌بخشی از ماهیت جرم، باید ویژگی جامعه‌شناختی داشته باشد؛ چرا که چیستی جرم به نهادهای اجتماعی جامعه بستگی دارد» (گیدنز، ۱۳۸۷، ۳۰۰). پدیده انحراف یا کجروی را می‌توان از زوایای گوناگون در اسلام و قرآن بررسی کرد؛ زیرا این پدیده با ماهیت و حقیقت انسان پیوند تنگاتنگی دارد. دیدگاه‌های گذشته مثل انتخاب آزاد (اراده)، موقعیت بیرونی (اضطرار، فقر، وضعیت اجتماعی و ...)، ضعف شخصیت (هوای نفس) و غیره، هر یک بخشی از واقعیت را بیان کرده‌اند و قرآن بیشتر آنها را می‌پذیرد؛ اما انحصار را تأیید نمی‌کند؛ بلکه معتقد

است عوامل گوناگون درونی و بیرونی دست به دست هم می دهد و ظهور پدیده انحراف را سبب می شود. در کل، اسلام دوری از خدا، دین و فطرت الهی را عامل انحرافات بشر می داند.

نگرش: به اعتقاد توماس (۱۹۷۱) مفهوم چند بعدی از نگرش، که شامل عناصر شناختی، عاطفی و رفتاری است، مقبولترین مفهوم تعریف نگرش است. برخی از تعریفها، نگرش را نظام با دوامی از ارزشیابیها یا سازمان با دوامی از باورها دانسته‌اند. اصطلاح نظام^۱ یا سازمان بر این دلالت دارد که اجزای سه گانه نگرش باهم همبستگی دارد (کریمی، ۱۳۸۸). منظور از جزء شناختی نگرش، اطلاعاتی است که فرد درباره موضوع نگرش دارد. جزء احساسی نگرش شامل احساساتی است که موضوع نگرش در شخص بر می انگیزد؛ یعنی موضوع ممکن است خوشایند یا ناخوشایند باشد؛ همین جنبه احساسی نگرشهاست که نقش انگیزشی بر رفتار دارد و اهمیت بعد احساسی را در نگرش مورد تأکید قرار می‌دهد. جزء آمادگی برای عمل نگرش، نگرش را اغلب نوعی آمادگی برای عمل تعریف کرده است؛ یعنی نگرش، شخص را آماده می‌کند تا در برخورد با موضوع، رفتاری از خود نشان دهد. چنانچه نگرش شخص نسبت به موضوعی مثبت باشد، آماده است کمک کند؛ ستایش کند؛ حمایت کند یا پاداش دهد و غیره (کریمی، ۱۳۸۸).

رفتار انحرافی: واژه Deviance در لغت به معنای عملی است که از هنجارها به دور است (ویمیر^۲، ۲۰۰۵، ۴۱۸). هر گونه رفتار، عقیده یا وضعیتی که هنجارهای اجتماعی را نقض کند، انحرافات اجتماعی نامیده می‌شود (احمدی، ۱۳۸۴؛ ۱۲). دورکیم رفتار انحرافی را عملی می‌داند که احساسات جمعی را جریحه‌دار می‌کند (بخارایی، ۱۳۹۰: ۷۱). به صورت عام از نظر جامعه‌شناسان، انحراف را می‌توان ناهمناوی با مجموعه هنجارهای معینی تعریف کرد که شمار زیادی از افراد هر اجتماع یا جامعه پذیرفته‌اند (گیدنز، ۱۳۸۷، ۲۹۴). متغیر وابسته در این تحقیق نگرش نسبت به رفتارهای انحرافی است. منظور از رفتارهای انحرافی، نگرش نسبت به مصرف دخانیات، مواد مخدر و فرار از خدمت سربازی است.

دینداری: «دین مجموعه‌ای از باورها، مراسم و مناسک، رفتارها و به طور کلی نمادهایی است که بیانگر توجه، اعتقاد و نگرش به قدرت یا قدرتهایی ماورای قدرت بشری باشد» (پویافر، ۱۳۸۶: ۳۹). دینی بودن عنوان عامی است که به هر فرد یا پدیده‌ای اطلاق می‌شود که ارزشها و نشانه‌های دینی در آن متجلی باشد (سراج زاده، ۱۳۸۳). فرد متدین را به دو طریق می‌توان از دیگران بازشناخت: یکی از طریق پایبندی و التزام دینی او و دیگری «پیامد» دینداری و آثار تدین در فکر، جان و عمل فردی و اجتماعی وی؛ پس به بیانی کلی‌تر، دینداری یعنی داشتن اهتمام (التزام) دینی (شجاعی زند، ۱۳۸۰). نوع و جهت تأثیر دین را ادیان تعیین

¹ System

² Wehmeier

می‌کنند؛ بنابراین کشف و شناسایی آن مستلزم مطالعات درون دینی است؛ اما عمق و شدت تأثیرگذاری و روند تغییرات دین، ویژگی‌هایی است که از طریق وارسی‌های بیرونی روانشناسان و جامعه‌شناسان به دست می‌آید و لاجرم در آن از روشهای تجربی-مقایسه‌ای استفاده می‌شود (شجاعی زند، ۱۳۸۴: ۳۵ و ۳۶).

کنترل اجتماعی: مجموع وسایل، شیوه‌ها و فرایندهای که با استفاده از آن هر گروه یا واحد اجتماعی، اعضای خود را به پذیرش و انطباق رفتارها، قواعد مطلوب و انتظارات گروه یا کل جامعه سوق می‌دهد (کوئن، ۱۳۷۲؛ ۱۹۷). کنترل را توان اعمال قدرت، هدایت یا بازداشتن دیگران تعریف کرده اند (سلیمی و داوری، ۱۳۸۵؛ ۵۸۱). کنترل اجتماعی مشروط و محدود شدن رفتار و اعمال - فرد یا افراد مورد کنترل - به اهداف و هنجار جامعه است. اگر این کنترل با نهادینه شدن هنجارها در فرد صورت پذیرد، کنترل درونی، و اگر صرفاً از طریق افراد جامعه بر کسی اعمال گردد، آن را کنترل بیرونی می‌نامند (گولد و کولب، ۲۰۰۶ و ۲۰۰۵).

معروفترین نسخه نظریه کنترل اجتماعی از آن تراویس هیرشی^۱ (۱۹۶۹) است که ریشه آن در نظریه نابسامانی اجتماعی مکتب شیکاگو است. هیرشی معتقد است مردم به دلیل این از قانون اطاعت می‌کنند که رفتار و نگرش آنها با نیروهای درونی و بیرونی کنترل می‌شود (سی گل، ۲۰۰۱؛ ۲۳۶). متغیرهای خانوادگی و نقش مؤثر سازمانها و نهادهایی نظیر مدرسه و دین در نظریه کنترل برای تبیین رفتار انحرافی به کار برده می‌شود (همان؛ ۲۳۸). هیرشی بر این باور بود که رفتار، بازتاب دهنده درجات مختلف اخلاقیات است. فرضیه اصلی این نظریه ارضا نشدن بودن ماهیت انسان است و به همین دلیل جامعه باید با ایجاد موانعی افراد را کنترل کند. در وضعیتی که موانع جامعه سست، کنترل اجتماعی ضعیف و پیوند فرد با جامعه گسسته شود، رفتار خود - منفعتی و انحرافی ظاهر می‌شود (دیویس و ستاز، ۱۹۹۰: ۴۲؛ به نقل از قربانی و فیض آبادی ۱۳۹۲، رابرتسون، ۱۳۷۴؛ ۱۷۵). هیرشی چهار عنصر را به شرح ذیل بیان می‌کند که باعث پیوند فرد و جامعه و به بیانی کنترل افراد می‌شود:

دلبستگی^۲ یا تعلق خاطر: میزان وابستگی فرد به اشخاص دیگر در خانواده، محیط و نهادهای اجتماعی است. بتدریج که فرد به دیگران وابسته می‌شود، احتمال بزهکار شدن او بسیار کمتر می‌شود؛ چرا که رفاه و احساسات دیگران را در نظر می‌گیرد و لذا با مسئولیت عمل می‌کند و بالعکس.

^۱ Hirschi, T

^۲ Ciegel

^۳ attachment

تعهد^۱: میزان پذیرش هدفهای مرسوم جامعه دینی است که فرد نسبت به جامعه بر دوش خود دارد. تعهد، جزء عقلانی هنجارها است. وقتی فرد به فکر رفتار منحرفانه می‌افتد، باید خطر از دست دادن سرمایه‌گذاری قبلی خود را در زمینه رفتار متعارف در نظر بگیرد. فرد با چیزهایی که به دست آورده به رعایت هنجارها متعهد می‌شود و کسی کجرفتاری می‌کند که چیزی برای از دست دادن ندارد.

باور^۲: بیانگر میزان اعتقاد فرد به اعتبار قواعد اخلاقی و اجتماعی است. اگر فرد به هنجارهای اجتماعی معتقد باشد، احتمال اینکه آنها را رعایت کند و به ارزشها و هنجارهای اخلاقی وفادار باشد، بیشتر است و بالعکس.

مشارکت^۳: میزان درگیری و مشارکت در نقشها و فعالیتهای اجتماعی است. کسانی که گرفتار کار، زندگی، خانواده و... هستند، معمولاً کمتر درگیر رفتارهای کجروانه می‌شوند (سلیمی، ۱۳۸۰: ۵۰۱).

این چهار عامل باهم در ارتباط و تعامل است و همگی بر پیوند میان فرد و جامعه تأثیر می‌گذارد. هر یک از این عوامل تضعیف شود، آزادی برای درگیر شدن در رفتار انحرافی بیشتر می‌شود. می‌توان نتیجه گرفت که هرچه افراد جامعه میزان تعلق خاطر، تعهد، درگیری و اعتقاد کمتری داشته باشند، پیوند آنها با جامعه سست‌تر و احتمال کجرفتاری بیشتر دارند (ممتاز، ۱۳۸۱: ۱۲۳-۱۲۰). در نهایت هیرشی مدعی است کسی مرتکب جرم می‌شود که به دنبال ارضای خاطر سریع و آسان است و اهداف کوتاه مدتی در زندگی دارد.

دیدگاه قرآن: از بررسی مجموعه آیات قرآن درباره گناه و معصیت این نکته به دست می‌آید که در پیدایش پدیده «انحراف»، سه متغیر و عامل اساسی نقش دارد که بین خود این عوامل تأثیرگذاری و تأثیرپذیری وجود دارد:

۱- ساختار وجودی انسان: ویژگیهای روحی انسان، زمینه‌های اولیه و هسته اصلی هرگونه انحراف و کجروی را فراهم می‌کند؛ گرچه این به معنای جنایتکار بودن ذاتی انسان نیست؛ چون نقش این زمینه‌ها تنها در حد زمینه‌سازی و اقتضا است و می‌توان از تأثیر آن جلوگیری کرد؛ از جمله این زمینه‌ها و ویژگیها می‌توان به وجود غرایز و کشش‌های نفسانی «هوای نفس» یا «شهوات»، ظرفیت وجودی محدود و زیاده خواهی یا حرص اشاره کرد. این ویژگیها از مهمترین زمینه‌های اولیه رفتارهای انحرافی وجود انسان است که قرآن بر آنها تأکید دارد و نادیده گرفتن هر یک از آنها دیدگاه‌های ما را نسبت به تبیین پدیده انحراف دچار نقص می‌کند.

۲- باور و بینش غلط: عامل دوم، معرفتی و باز به انسان مربوط است که به دو دسته تقسیم می‌شود:

۱. باورهای کلی نسبت به هستی و رابطه انسان با آن مثل انکار و یا حتی فراموشی خدا و آخرت. ۲. باورهای جزئی نسبت به خوبی و بدی هر رفتار یا موقعیت؛ مثل خوب دانستن رباخواری، فسادگری و خیانت در امانت و

¹ commitment

² belief

³ involvement

غیره. بر اساس آموزه های قرآن، باورهای کلی باطل، زمینه بینش غلط را نسبت به رفتار فراهم می‌کند. هم چنین بین باور و بینش باطل و ویژگیهای روحی انسان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری هست.

موقعیت بیرونی: یعنی آنچه از محدوده وجودی فرد کجرو بیرون است؛ اعم از اینکه ساختار فرهنگی باشد یا کارکرد نهادهای اجتماعی یا کنترل پلیسی یا خرده فرهنگی یا همنشینی و غیره. عنصر بیرونی دو کارکرد دارد: یکی تقویت یا پدیدآوردن نگرش و خواسته انحرافی و دیگری رفع موانع بازدارنده خواسته‌های انحرافی. بنابراین عناصر بیرونی، چه در سطح کلان و چه در سطح خرد، همواره از طریق تأثیرگذاری بر عناصر درونی، روحی و معرفتی در ایجاد رفتار کجروانه نقش دارد و در حقیقت جاده صاف کن محرک درونی افراد است؛ یعنی اصل و اساس در پیدایش انحراف و کجروی، تغییر درون انسان است. از همین رو قرآن بیشتر بر ویژگیهای دورنی و باورها تأکید دارد تا عوامل بیرونی؛ گرچه از اهمیت و نقش عوامل بیرونی فرو نمی‌گذارد. دینداری دارای ابعاد و اجزایی برخاسته از وجوه مختلف دین است و دین به نوبه خود در تناسب با ابعاد وجودی انسان قرار دارد (شجاعی زند، ۱۳۸۴: ۳۷ و ۳۸). درباره ابعاد دین در اسلام تعبیر متفاوتی از سه بعد «اعتقادات»، «احکام» و «اخلاق» تا پنج بعد «عقیده»، «ایمان»، «عبادیات»، «اخلاق» و «شریعت» (فقه) وجود دارد. بر این اساس، شجاعی‌زند با تلقی دین به عنوان تأثیر و تجلی کم یا زیاد دین در ذهن، روان و رفتار فرد و پیگیری آن از طریق ابعاد تفصیل یافته‌اش، یعنی عقیده، ایمان، عبادت، اخلاق و شریعت، پنج بعد را برای دینداری در نظر می‌گیرد که شامل معتقد بودن، مؤمن بودن، اهل عبادت بودن، اخلاقی عمل کردن و متشرع بودن است. «عقیده» محتوای نظری هر آیین است که به موضوعات بنیادین هستی‌شناختی و مسائل غایی حیات ناظر است. «ایمان» شدت تعلق و عمق دل‌بستگی و میزان اعتماد و اتکای به آن محتوا را می‌رساند. عقیده وجه معرفتی دارد که از بعد ذهنی وجود انسان ناشی می‌شود و ایمان از بعد روانی-عاطفی (همان: ۵۸). دینداری را می‌توان از طریق آثار و نشانه‌ها و هم چنین پیامدهای عمیقتر آن نیز سنجید. از آثار و نشانه‌های دینداری می‌توان به اهتمام فرد در افزایش دانش و معلومات دینی خود در داشتن ظاهر دینی در اقامه و برپایی شعائر و داشتن اهتمام مشارکتی و پیوندهای معاشرتی اشاره کرد. پیامدهای عمیق دینداری را، که همانا هدف غایی ادیان در متحول ساختن انسان است، باید در کسب بینش الهی در تعمیق ایمان و تجلیاتش در دستیابی به قدرت کشف و شهود (صورت فخیم همان چیزی است که در نوشته‌های امروزه به تجربه دینی مشهور است). در به چنگ آوردن ملکه تقوی و در ملکات اخلاقی که به ترتیب به روابط فرد با خدا، با خود و با دیگران مربوط است، جست (به نقل از شجاعی زند، ۱۳۸۴: ۵۴). در کل از دید قرآن، انسانی که از دین و از خدا دور افتاده است، بیشتر دچار انحرافات و معصیت می‌شود. بنابراین با توجه به چهارچوب نظری و پیشینه تجربی پژوهش، الگوی مفهومی ذیل به دست می‌آید.

۷. روش شناسی

روش بررسی در هر مطالعه‌ای به عوامل متعددی از جمله هدف، موضوع، زمان، هزینه، ماهیت داده‌ها، ژرفایی و غیره بستگی دارد. روشهایی که می‌تواند در این تحقیق کاربرد داشته باشد، ابعاد گوناگون دارد: از نظر زمان، از نوع تحقیقات مقطعی، از نظر میزان ژرفایی، پهنانگر، از نظر هدف، کاربردی و از لحاظ شیوه گردآوری اطلاعات، اسنادی و پیمایشی و با ابزار پرسشنامه است. جامعه آماری تحقیق شامل تمام کارکنان وظیفه‌ای است که در سال ۹۵ در کل کشور به امر مقدس سربازی مشغول بوده اند. واحد تحلیل فرد و سطح تحلیل خرد است؛ چرا که نگرش به رفتارهای انحرافی کارکنان وظیفه مد نظر است.

نمونه‌گیری از نوع خوشه‌ای چند مرحله‌ای بود. برای انتخاب نمونه در وهله اول با راهنمایی مرکز مطالعات کاربردی بازرسی کل فرماندهی تهران، سه استان از استانهای درجه یک، درجه دو و درجه سه به صورت تصادفی انتخاب شد. سپس پادگانها و مراکز انتظامی هر استان مشخص شد و پس از انتخاب گردان و گروهان، نوبت به انتخاب افراد رسید. انتخاب استانها، مراکز نظامی و افراد، همگی به صورت تصادفی ساده صورت پذیرفت. این استانها عبارت است از: آذربایجان شرقی، خراسان شمالی، خوزستان، شرق و مرکز فرماندهی نیروی انتظامی تهران، سمنان، فارس، گلستان، لرستان و یزد.

حجم نمونه از مصالحه و توازن بین هزینه، وقت و تضمین برخورداری از تعداد کافی برای تحلیل معنادار خرده گروه‌ها به دست می‌آید. بعد از مشخص کردن نوع نمونه‌گیری، نوبت به تعیین حجم نمونه رسید. حجم نمونه از طریق فرمول کوکران تقریباً ۳۸۵ عدد مشخص شد. به منظور اطمینان بیشتر، ۵۰۰ پرسشنامه جمع‌آوری شد که بعد از ریزش اطلاعات و حذف پرسشنامه‌های ناقص، ۴۵۳ پرسشنامه از استانهای مشخص شده تکمیل، و برای تحلیل وارد برنامه SPSS شد. هم‌چنین تعداد نمونه مورد نیاز از هر استان با توجه به حجم جامعه آماری آن مشخص شد.

اعتبار و پایایی: گویه‌های تحقیق از یک سو به دلیل استفاده از پرسشنامه استاندارد کنترل اجتماعی هیرشی، سنجه استاندارد دینداری با رهیافت بومی شجاعی‌زند و از سوی دیگر با تأیید صاحب‌نظران، استاد ناظر، نخبگان انتظامی و دانشگاهی، اعتبارش را به دست آورد. به منظور بررسی پایایی پرسشنامه، پیش‌آزمونی متشکل از ۳۰ پرسشنامه انجام شد و بعد از تحلیل، ویرایش، تعدیل و حذف، شاخصهای حاضر به منظور سنجش متغیرها به دست آمد. جدول ذیل نتایج آزمون الفای کرونباخ را برای تمام متغیرها نشان می‌دهد.

جدول(۱): آلفای کرونباخ متغیرهای تحقیق

آلفای کرونباخ پس آزمون	آلفای کرونباخ پیش آزمون	متغیر
۰,۸۷۳	۰,۸۶۴	کنترل اجتماعی
۰,۸۷۱	۰,۸۴۷	دینداری
۰,۸۸۶	۰,۷۳۷	نگرش به مصرف دخانیات
۰,۹۵۳	۰,۸۹۵	نگرش به مصرف مواد
۰,۸۵۰	۰,۷۷۹	نگرش به فرار از خدمت

پس از جمع آوری داده‌ها پرسشنامه‌ها براساس استان و مراکز نظامی آن، شماره گذاری و سؤالات اسمی، رتبه‌ای و فاصله‌ای در راستای آزمون فرضیات شناسه گذاری، و به منظور پردازش داده‌ها آماده شد.

روشهای آماری تحقیق دو نوع است: اول: روش تحلیل آماری توصیفی و جمعیت‌شناختی، دوم: روشهای تحلیل آماری استنباطی که شامل تحلیل دو متغیره و تحلیل چند متغیره است. در تحلیل از آزمونهای پارامتریک مثل t (تفاوت میانگین)، آزمون f (تحلیل واریانس)، χ^2 پیرسون، تحلیل عاملی، تحلیل مسیر و رگرسیون و آزمونهای ناپارامتریک مثل آزمون فریدمن و اسپیرمن استفاده شده است.

۸. یافته‌های پژوهش

در این قسمت نتایج بررسی تجربی تحقیق ارائه می‌شود. یافته‌ها عمدتاً در ارتباط با الگوی نظری، و از ذکر نتایج غیر ضروری پرهیز شده است.

۹-۱. یافته‌های توصیفی

میانگین سن افراد ۲۲,۲۹۳۷، بیشترین فراوانی ۲۰ سالگی، کمترین سن ۱۷ و بیشترین آن ۳۵ سال بود. میانگین مدت خدمت کارکنان وظیفه ۱۱ ماه و ۲ روز، و بیشترین فراوانی به ۱۷ ماه مربوط است. ۳۵۰ نفر، معادل ۷۷,۳ درصد مجرد و ۹۰ نفر، برابر با ۱۹,۹ درصد را متأهل تشکیل می‌داد. هم چنین ۱,۱ درصد بیسواد، ۲,۶ درصد ابتدایی، ۱۱,۵ درصد راهنمایی، ۴۱,۹ درصد متوسطه و دیپلم، ۳۵,۸ درصد کاردانی و کارشناسی و ۵,۱ درصد ارشد و بالاتر بودند.

۲۲ سؤال برای بررسی کنترل اجتماعی بود که شامل دلبستگی، تعهد، باور و مشارکت اجتماعی بود. میانگین کنترل اجتماعی افراد ۹۶,۷۶، میانه ۱۰۰، بیشترین فراوانی مشاهده شده ۷۸ و نمره استاندارد آن در رنج امتیازی ۱-۶، با ۴,۴ برابر بود که نشان از کنترل اجتماعی متوسط به بالای کارکنان دارد. بین ابعاد چهارگانه کنترل اجتماعی، بیشترین نمره از آن بعد باور با نمره استاندارد ۴,۹۵ و میانگین ۱۹,۸ و کمترین امتیاز از آن بعد مشارکت با نمره استاندارد ۳,۴۲ و میانگین ۱۷,۱۰ بود. هم چنین نمره استاندارد تعهد ۴,۸۷ و نمره استاندارد دلبستگی ۴,۴۸۵ به دست آمد.

دینداری از چهار بعد اعتقادات و باورها، عبادیات فردی و اجتماعی، اخلاقیات و شرعیات فردی و اجتماعی تشکیل شده است. میانگین دینداری افراد ۱۴۱,۳۳۴، میانه ۱۴۵، بیشترین فراوانی مساوی ۱۲۵ و نمره استاندارد در رنج ۱-۶، برابر ۵,۲۳۴ به دست آمد که حاکی از زیاد بودن میزان دینداری کارکنان وظیفه است. بیشترین امتیاز از دینداری کارکنان وظیفه به بعد اعتقادات با نمره استاندارد ۵,۲۳۷ از رنج ۱ تا ۶ و با میانگین ۴۷,۱۳۸ و کمترین امتیاز به شرعیات مربوط است با نمره استاندارد ۴,۵۷ و با میانگین ۵۰,۳۲. نمره استاندارد عبادیات ۴,۷۸ و نمره استاندارد اخلاقیات ۵,۰۶۶ به دست آمد.

میانگین نگرش به مصرف دخانیات برابر با ۲۶,۴۱۲ و نمره استاندارد آن برابر ۲,۲۰۱ نشان از کم بودن این نگرش بین کارکنان وظیفه بود. نمره استاندارد تمامی استانها تقریباً ۲,۵ و کمتر به دست آمد. هم چنین نتایج سؤال ۹۸ پرسشنامه همسو با شاخص تحقیق بود؛ چرا که تنها ۱۹,۶ درصد از کارکنان وظیفه مصرف دخانیات را تجربه کرده بودند.

یکی دیگر از متغیرهای وابسته پژوهش، نگرش به مصرف مواد مخدر بین کارکنان وظیفه کشور است. نمره استاندارد کارکنان وظیفه در رنج ۱ تا ۶ مساوی ۲,۰۳۹ و میانگین آنها برابر با ۲۴,۴۷۳ به دست آمد. میانه ۱۸، بیشترین فراوانی ۱۲، بیشترین امتیاز ۷۲ و کمترین نمره ۱۲، است. نمره استاندارد تمامی استانها تقریباً ۲,۵ و کمتر به دست آمد و این نشاندهنده میزان نگرش کم کارکنان وظیفه کشور نسبت به مصرف مواد مخدر است.

آخرین متغیر وابسته تحقیق، نگرش به فرار از خدمت با نمره استاندارد ۱,۹۳ و میانگین ۲۳,۱۹ در حد کم قرار داشت. نتایج نشان داد که از کل نمونه، ۲,۶ درصد کارکنان وظیفه تجربه فرار از خدمت را داشتند.

۲-۹. یافته‌های استنباطی

فرضیه‌های پژوهش

بین کنترل اجتماعی و نگرش کارکنان وظیفه نسبت به رفتارهای انحرافی (نگرش به مصرف دخانیات، مواد مخدر و فرار از خدمت) رابطه معکوسی وجود دارد.

جدول (۲): نتایج آزمون پیرسون در مورد رابطه کنترل اجتماعی و نگرش نسبت به مصرف دخانیات

تعداد مشاهدات	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	
۴۵۳	-۰,۳۴۳	۰/۰۰۰	کنترل اجتماعی و نگرش نسبت به مصرف دخانیات
۴۵۳	-۰/۰۳۸	۰/۲۱۰	کنترل اجتماعی و نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر
۴۵۳	-۰/۲۳۵	۰/۰۰۰	کنترل اجتماعی و نگرش نسبت به فرار از خدمت

نتایج آزمون ۲ پیرسون نشان داد که کنترل اجتماعی و نگرش نسبت به مصرف دخانیات در سطح معنی داری ۰/۰۰۰، با ضریب همبستگی -۰,۳۴۳، دارای رابطه معنادار، معکوس و نسبتاً ضعیفی است. متغیرهای کنترل اجتماعی و نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر کارکنان وظیفه با ضریب همبستگی -۰/۰۳۸- رابطه معناداری با یکدیگر ندارد و فرضیه ما رد می‌شود؛ چرا که سطح معنی داری آن ۰/۲۱۰ به دست آمد و از ۰,۰۵ بیشتر است. دو متغیر کنترل اجتماعی و نگرش به فرار از خدمت در سطح معنی داری ۰/۰۰۰ و با ضریب همبستگی -۰/۲۳۵- رابطه معنادار، معکوس و نسبتاً ضعیفی با یکدیگر دارد. با سطح اطمینان ۹۹ درصد می‌توان ادعا کرد که با افزایش میزان کنترل اجتماعی، میزان نگرش نسبت به مصرف دخانیات و فرار از خدمت بین کارکنان وظیفه کاهش پیدا می‌کند.

بین دینداری و نگرش کارکنان وظیفه نسبت به رفتارهای انحرافی (نگرش به مصرف دخانیات، مواد مخدر و فرار از خدمت) رابطه معکوسی وجود دارد.

جدول (۳): نتایج آزمون پیرسون در مورد رابطه دینداری و نگرش نسبت به مصرف دخانیات

تعداد مشاهدات	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	
۴۵۳	-۰,۴۶۴	۰/۰۰۰	دینداری و نگرش نسبت به مصرف دخانیات
۴۵۳	-۰/۲۵۶	۰/۰۰۰	دینداری و نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر
۴۵۳	-۰/۴۱۳	۰/۰۰۰	دینداری و نگرش نسبت به فرار از خدمت

نتایج آزمون ۲ پیرسون نشان داد که متغیر دینداری و نگرش نسبت به مصرف دخانیات با ضریب همبستگی -۰,۴۶۴، دارای رابطه معنادار، معکوس و متوسط؛ متغیر دینداری و نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر با ضریب همبستگی -۰/۲۵۶، رابطه معنادار، معکوس و نسبتاً ضعیف و متغیر دینداری و نگرش نسبت به فرار از خدمت با ضریب همبستگی -۰/۴۱۳، رابطه معنادار و متوسطی با یکدیگر دارد. سطح معنی داری این فرضیات ۰,۰۰۰ بود و به همین دلیل فرضیه‌های ما تأیید شد. از آنجا که ضریب همبستگی منفی و رابطه‌ها معکوس است، می‌توان با سطح اطمینان ۹۹ درصد ادعا کرد که با افزایش میزان دینداری، میزان نگرش نسبت به رفتارهای انحرافی بین کارکنان وظیفه کاهش پیدا می‌کند.

بین سن و نگرش کارکنان نسبت به رفتارهای انحرافی (نگرش به مصرف دخانیات، مواد مخدر و فرار از خدمت) رابطه وجود دارد.

جدول (۴): نتایج آزمون پیرسون در مورد رابطه سن و نگرش نسبت به مصرف دخانیات

تعداد مشاهدات	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	
۴۴۶	-۰,۲۰۷	۰/۰۰۰	سن و نگرش نسبت به مصرف دخانیات
۴۴۶	-۰/۲۵۵	۰/۰۰۰	سن و نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر
۴۴۶	-۰/۲۱۴	۰/۰۰۰	سن و نگرش نسبت به فرار از خدمت

نتایج آزمون ۲ پیرسون نشان داد متغیر سن و نگرش نسبت به مصرف دخانیات با ضریب همبستگی -۰,۲۰۷، دارای رابطه معنادار، معکوس و نسبتاً ضعیف؛ متغیر سن و نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر کارکنان وظیفه با ضریب همبستگی -۰/۲۵۵، رابطه معنادار، معکوس و نسبتاً ضعیف و متغیر سن و نگرش نسبت به فرار از خدمت با ضریب همبستگی -۰/۲۱۴، دارای رابطه معنادار و نسبتاً ضعیفی بود و فرضیه‌های ما تأیید شد؛ چون سطح معنی داری به دست آمده ۰,۰۰۰ بود. هم چنین با سطح اطمینان ۹۹ درصد می‌توان ادعا کرد که با افزایش سن افراد، میزان نگرش نسبت به رفتارهای انحرافی بین آنها کاهش پیدا می‌یابد.

بین دلبستگی، تعهد، باور و مشارکت اجتماعی با نگرش کارکنان وظیفه نسبت به رفتارهای انحرافی (نگرش به مصرف دخانیات، مواد مخدر و فرار از خدمت) رابطه معکوسی وجود دارد.

جدول (۵): نتایج آزمون پیرسون در مورد رابطه دلبستگی، تعهد، باور و مشارکت اجتماعی با نگرش کارکنان وظیفه نسبت به مصرف دخانیات

تعداد مشاهدات	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	
۴۵۳	-۰,۳۵۵	۰/۰۰۰	دلبستگی و نگرش نسبت به مصرف دخانیات
۴۵۳	-۰,۴۵۳	۰,۰۰۰	تعهد و نگرش نسبت به مصرف دخانیات
۴۵۳	-۰,۴۶۶	۰,۰۰۰	باور و نگرش نسبت به مصرف دخانیات
۴۵۳	۰,۱۸۶	۰,۰۰۰	مشارکت و نگرش نسبت به مصرف دخانیات

نتایج آزمون ۲ پیرسون نشان داد متغیرهای دلبستگی، تعهد و باور با نگرش نسبت به مصرف دخانیات در سطح معنی داری ۰/۰۰۰، دارای رابطه معنی دار، معکوسی و متوسطی است؛ چنانکه دلبستگی دارای ضریب همبستگی -۰,۳۵۵، تعهد دارای ضریب همبستگی -۰,۴۵۳ و باور دارای ضریب همبستگی -۰,۴۶۶ بود.

جدول (۶): نتایج آزمون پیرسون رابطه دلبستگی، تعهد، باور و با نگرش کارکنان وظیفه نسبت به مصرف مواد مخدر

تعداد مشاهدات	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	
۴۵۳	-۰,۱۰۵	۰/۰۱۳	دلبستگی و نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر
۴۵۳	-۰,۱۵۶	۰,۰۰۰	تعهد و نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر
۴۵۳	-۰,۱۷۹	۰,۰۰۰	باور و نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر
۴۵۳	۰,۲۸۷	۰,۰۰۰	مشارکت و نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر

دلبستگی با ضریب -۰,۱۰۵، تعهد -۰,۱۵۶ و باور -۰,۱۷۹ و در سطح معنی داری تقریباً ۰/۰۵ رابطه معنی دار، معکوس و نسبتاً ضعیفی با نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر داشت.

جدول (۷): نتایج آزمون پیرسون در مورد رابطه دلبستگی، تعهد، باور و مشارکت اجتماعی با نگرش کارکنان وظیفه نسبت به فرار از خدمت

تعداد مشاهدات	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	
۴۵۳	-۰,۱۷۰	۰/۰۰۰	دلبستگی و نگرش نسبت به فرار از خدمت

۴۵۳	-۰,۳۳۲	۰,۰۰۰	تعهد و نگرش نسبت به فرار از خدمت
۴۵۳	-۰,۳۵۴	۰,۰۰۰	باور و نگرش نسبت به فرار از خدمت
۴۵۳	۰,۰۷۷	۰,۰۵۱	مشارکت و نگرش نسبت به فرار از خدمت

هم چنین دل‌بستگی با ضریب $-۰,۱۷۰$ ، تعهد با ضریب $-۰,۳۳۲$ ، و باور با ضریب همبستگی $-۰,۳۵۴$ و در سطح معنی داری $۰/۰۰۰$ دارای رابطه معنادار معکوسی با نگرش کارکنان وظیفه به فرار از خدمت بود. تمامی این فرضیات غیر از فرضیه فرعی چهارم، هشتم و دوازدهم تأیید می‌شود؛ چرا که همبستگی بین مشارکت اجتماعی با نگرش نسبت به رفتارهای انحرافی، مثبت بود.

بررسی رابطه متغیر وضعیت تأهل و نگرش کارکنان وظیفه نسبت به رفتارهای انحرافی (نگرش نسبت به مصرف دخانیات، مواد مخدر و فرار از خدمت)

جدول (۸): نتایج آزمون t رابطه بین وضعیت تأهل و نگرش نسبت به مصرف دخانیات

متغیر وابسته	جنس	تعداد مشاهدات	میانگین	درجه آزادی	مقدار t	سطح معنی داری
نگرش نسبت به مصرف دخانیات	مجرد	۳۵۰	۲۷,۲۲	۱۶۵,۸۶۵	۲,۹۱۹	۰/۰۰۴
	متأهل	۹۰	۲۳,۴۹۴			
نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر	مجرد	۳۵۰	۲۵,۸۲۲	۲۱۶,۸۳۲	۴,۷۲۹	۰/۰۰۰
	متأهل	۹۰	۱۹,۵۱۳			

نتایج آزمون T-test مستقل نشان می‌دهد متغیر وضعیت تأهل با نگرش نسبت به مصرف دخانیات در سطح معنی داری $۰/۰۰۴$ و با مقدار $t = ۲,۹۱۹$ ، با نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر در سطح معنی داری $۰/۰۰۰$ و با مقدار $t = ۴,۷۲۹$ و با نگرش نسبت به فرار از خدمت در سطح معنی داری $۰/۰۲۲$ و با مقدار $t = ۲,۳۱۳$ ، دارای رابطه معنی دار است؛ یعنی تفاوت مشاهده شده در میانگین دو گروه ناشی از شانس نیست و میانگین نگرش مجردها نسبت به رفتارهای انحرافی از متأهلها بیشتر است.

رگرسیون چند متغیره

رگرسیون چند متغیری همزمان^۱ به تبیین واریانس متغیر وابسته کمک می‌کند. برای بررسی رگرسیون، تنها می‌توان متغیرهای فاصله‌ای سن، مدت خدمت، کنترل اجتماعی، تحصیلات و دینداری را وارد الگو کرد. در این تحقیق سه متغیر وابسته هست که عبارت است از نگرش نسبت به مصرف دخانیات، نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر و نگرش نسبت به فرار از خدمت، و به همین دلیل باید برای هر کدام از آنها یک آزمون رگرسیون گرفته شود.

جدول (۹): تجزیه واریانس متغیرهای مستقل مؤثر بر نگرش کارکنان وظیفه

متغیرها	ضریب همبستگی چندگانه (R)	ضریب تعیین (R^2)	مقدار اف	سطح معنی‌داری
نگرش نسبت به مصرف دخانیات	۰/۶۴۰	۰/۴۱۰	۲۵,۹۸۸	۰/۰۰۰
نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر	۰/۵۳۶	۰/۲۸۸	۱۵,۱۰۱	۰/۰۰۰
نگرش نسبت به فرار از خدمت	۰/۶۳۹	۰/۴۰۸	۲۵,۷۳۹	

نگرش نسبت به مصرف دخانیات: مقدار F محاسبه شده ۲۵,۹۸۸ در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنی‌دار است؛ یعنی متغیرهای مستقل، ترکیب خطی، مستقیم و معناداری با متغیر وابسته دارد. متغیرهای مستقل، همزمان، ۶۴ درصد با متغیر وابسته رابطه دارد و تقریباً ۴۱ درصد از واریانس متغیر وابسته با متغیرهای مستقل تبیین می‌شود و حدود ۵۹ درصد باقیمانده را متغیرهای دیگری تبیین می‌کند که از این معادله و بررسی خارج است. متغیرهای سن، مدت خدمت، تعهد، باور، مشارکت، اعتقادات و عبادیات از عوامل تأثیرگذار بر مصرف دخانیات است. متغیر سن با مقدار ۰/۰۹۶- کمترین و مشارکت با مقدار ۰,۲۶۶ بیشترین تأثیر را بر نگرش کارکنان وظیفه نسبت به مصرف دخانیات داشته است.

نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر: مقدار F محاسبه شده ۱۵,۱۰۱ در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنی‌دار است؛ یعنی متغیرهای مستقل، ترکیب خطی، مستقیم و معناداری با متغیر وابسته دارد. متغیرهای مستقل داخل معادله، همزمان، تقریباً ۵۴ درصد با متغیر وابسته رابطه دارد و تقریباً ۲۹ درصد از واریانس متغیر وابسته با متغیرهای مستقل در معادله تبیین می‌شود. با توجه به آزمون معنی‌داری T، رابطه همه متغیرها با متغیر وابسته، معنی‌دار است؛ چنانکه مشارکت با مقدار ۰,۳۱۳ و تحصیلات با مقدار ۰,۱۰۹- بیشترین و کمترین تأثیر را بر نگرش کارکنان وظیفه نسبت به مصرف مواد مخدر داشت.

نگرش نسبت به فرار از خدمت: مقدار F محاسبه شده ۲۵,۷۳۹ در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنی‌دار است. متغیرهای مستقل، ترکیب خطی، مستقیم و معناداری با متغیر وابسته دارد. متغیرهای مستقل داخل معادله، همزمان، تقریباً ۶۴ درصد با متغیر نگرش نسبت به فرار از خدمت رابطه دارد و تقریباً ۴۱ درصد از واریانس متغیر

¹ enter

فرار از خدمت با متغیرهای مستقل در معادله تبیین می‌شود. با توجه به آزمون معنی‌داری T، رابطه متغیرهای دلبستگی، باور، مشارکت، اعتقادات، عبادیات و شریعیات با متغیر وابسته، معنی‌دار است و متغیر اعتقادات با مقدار ۰,۴۵۶-، بیشترین و مشارکت با مقدار ۰,۱۰۷ کمترین تأثیر را بر نگرش کارکنان وظیفه به فرار از خدمت داشت. نتایج آزمون تحلیل مسیر و میزان اثر کل هر یک از متغیرها بر متغیرهای وابسته در جدول ذیل آمده است:

جدول (۱۰): اثر کل هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیرهای وابسته

متغیر	استعمال دخانیات	مصرف مواد مخدر	فرار از خدمت
سن	-۰,۱۹۹۶	-۰,۲۵۱	-۰,۰۶۶
مدت خدمت	۰/۲۰۳۵	۰/۱۷۲۵	-۰,۰۳۰۷
دلبستگی	-۰,۱۶۵	-۰,۱۶۵	۰,۱۵۳
تعهد	-۰,۰۸۷۹	۰,۰۶۴۱	-۰,۰۴۰۱
باور	-۰,۲۹۶۳	-۰,۰۴۹۳	-۰,۱۴۶
مشارکت اجتماعی	۰,۲۶۶	۰,۳۱۳	۰,۱۰۴
اعتقادات	-۰,۲۹۶۶	-۰,۳۶۵۶	-۰,۴۵۶
عبادیات	-۰,۲۷۱	-۰,۳۵۳	-۰,۳۶
اخلاقیات	-۰,۲۴۴	-۰,۲۴۴	-۰,۱۰۰
شرعیات	-۰,۱۵۰۵	۰,۰۰۷۵	-۰,۰۱
تحصیلات	---	-۰,۱۰۹	-۰,۰۰۲۳

متغیر اعتقادات به ترتیب با ضرایب بتای -۰,۲۹۶۶، -۰,۳۶۵۶ و -۰,۴۵۶ بیشترین اثر کل را بر نگرش نسبت به مصرف دخانیات، مصرف مواد مخدر و فرار از خدمت داشت. تعهد با ضریب بتای -۰,۰۸۷۹- کمترین اثر را بر نگرش نسبت به مصرف دخانیات و متغیر شریعیات با ضریب بتای ۰,۰۰۷۵ کمترین اثر را بر نگرش نسبت به مصرف مواد مخدر و با ضریب بتای -۰,۰۱- کمترین اثر را بر نگرش به فرار از خدمت داشت.

۹. نتیجه‌گیری

همبستگی کاملاً معنی‌دار و معکوسی بین نگرش نسبت به رفتارهای انحرافی (نگرش نسبت به مصرف دخانیات، مواد مخدر و فرار از خدمت) و کنترل اجتماعی و ابعاد آن (دلبستگی، باور و تعهد) وجود دارد؛ ولی بعد مشارکت اجتماعی، رابطه معنی‌دار و مثبتی با نگرش نسبت به رفتارهای انحرافی دارد؛ به عبارت دیگر، افزایش کنترل اجتماعی و عوامل دلبستگی، تعهد و باور، با کاهش میزان نگرش کارکنان وظیفه نسبت به رفتارهای انحرافی همراه خواهد بود. رفتار انحرافی، پدیده‌ای اجتماعی-روانی است؛ می‌توان آن را فرایندی تلقی کرد که در شبکه‌ای از روابط اجتماعی واقع شده است. از نظر هیروشی جامعه باید به عنوان نوعی مانع در برابر رفتار نفع‌طلبانه افراد عمل کند و اگر این موانع سست، کنترل کم، پیوند میان فرد و جامعه ضعیف یا گسسته شود، آنها این آزادی را پیدا می‌کنند که فواید جرم را نسبت به هزینه‌های آن عمل بزهکارانه سبک - سنگین کنند و رفتار خود - منفعتی انجام دهند (دیویس و ستاز، ۱۹۹۰: ۴۲؛ به نقل از قربانی و فیض آبادی ۱۳۹۲).

ب) افزایش متغیر دینداری با کاهش میزان نگرش کارکنان وظیفه نسبت به رفتارهای انحرافی همراه بود؛ یعنی رابطه معنی‌دار و معکوسی بین دینداری و ابعاد چهارگانه آن (اعتقادات، عبادیات، اخلاقیات و شرعیات) با نگرش نسبت به رفتارهای انحرافی وجود داشت. رابطه و تأثیر منفی عبادیات بر نگرش نسبت به مصرف دخانیات و مواد مخدر و رابطه و تأثیر اعتقادات بر نگرش نسبت به فرار از خدمت بیشترین رابط و تأثیر معکوس بود. از دید اسلام پدیده انحرافات با ماهیت و حقیقت انسان ارتباط و پیوند تنگاتنگی دارد و در کل، انسانی که از دین، فطرت الهی و از خدا دور افتاده است، بیشتر دچار انحرافات و معصیت می‌شود. از نظر قرآن عوامل گوناگون درونی و بیرونی دست به دست هم می‌دهد و ظهور پدیده انحراف را سبب می‌شود که این عوامل عبارت است از: ۱- ساختار وجودی انسان ۲- باور و بینش غلط ۳- موقعیت بیرونی است.

ج) نتایج تحقیق نشان داد افراد با تحصیلات و سن بیشتر و افراد متأهل، نگرش کمتری نسبت به رفتارهای انحرافی داشتند. هم چنین با افزایش مدت خدمت، افراد نگرش بیشتری نسبت به مصرف دخانیات پیدا می‌کردند.

تطبیق نتایج تحقیق با نظریه‌ها و پژوهشهای قبلی حاکی از همسویی و سازگاری بین نتایج این تحقیق با نظریات و تحقیقات قبلی است. از همین روست که بسترسازی برای ایجاد کنترل اجتماعی، دینداری، ازدواج، تحصیلات در جهت کاهش نگرش کارکنان وظیفه نسبت به رفتارهای انحرافی از الزاماتی است که مسئولان، فرماندهان و سیاستگذاران فرهنگی و اجتماعی باید به آن اهتمام بورزند

۱۰. پیشنهادها

هر نگرشی از دوران کودکی و در خانواده شروع می‌شود؛ بنابراین در وهله اول باید سیاستگذاری کلان در جامعه و در خانواده‌ها به منظور افزایش هر چه بیشتر دینداری، کنترل اجتماعی، فراهم کردن بستر تحصیل و ازدواج جوانان انجام گیرد.

فرهنگ سازی و ایجاد بستر ارتباط و نزدیکی هر چه بیشتر کارکنان وظیفه با ائمه جماعت و بخش عقیدتی سیاسی در پادگانها و رفع مشکلات کارکنان با نیروهای مذهبی - فرهنگی.

تلاش به منظور احیای فریضه امر به معروف و نهی از منکر به عنوان وظیفه ای شرعی، عمومی در تمام مسائل جامعه، بویژه گسترش فرهنگ دینداری و همکاری نهادهای مرتبط خصوصاً صدا و سیما

تشکیل گروه‌ها و حلقه‌های صالحان در بین کارکنان وظیفه و سوق دادن کارکنان به رفتارهای سالم و درست از طریق گروه دوستان و هم خدمتی‌ها، مثل هیأت‌های مذهبی، کلاسهای آموزش ورزشی _ هنری، ایجاد مسابقات ورزشی و فرهنگی، رونق بیشتر کلاسهای مذهبی و نمازهای جماعت و غیره

افزایش برنامه اعتماد سازی بین کارکنان و مسئولان و فرماندهان انتظامی و ایجاد روابط صمیمانه و دوستانه بین کارکنان وظیفه و فرماندهان و کادر نظامی به منظور افزایش دل‌بستگی و حس دوستانه بین آنها

ایجاد واحدهای مشاوره و مددکاری در بخشهای مختلف ناجا برای کارکنان وظیفه و بسیج نیروها در جهت شناسایی کارکنانی که رفتارهای انحرافی از آنها سر می‌زند و سوق دادن آنها به این کلاسها

تشکیل کارگروهی در معاونت اجتماعی نیروی انتظامی که با کارکنان وظیفه ارتباط تنگاتنگی داشته باشد و ماهانه به آسیب‌شناسی علت‌های تعاملات نادرست و مخدوش کننده کارکنان وظیفه و هم چنین ارائه راهکار برای حل آن بپردازد.

منابع

-آشر، ا، استرس. (2006). توره‌های تکراری وظیفه و در دسترس بودن مواد مخدر، الکل و داروهای کمکی؛ فیلادلفیا سؤال

-احمدی، حبیب(۱۳۸۴). جامعه شناسی انحرافات، تهران، انتشارات سمت

-اصغر زاده گلزار، غلام رضا. (۱۳۷۹). بررسی علل جرائم سربازان وظیفه لشکر ۵ نصر، پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت امور دفاعی، دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی؛

-پژوهشهای قرآنی ۱۳۸۳ ش ۳۷ و ۳۸ ویژه نامه قرآن و آسیب های اجتماعی.

-پویافر، محمدرضا. (۱۳۸۶). بررسی مقایسه‌ای سنج‌های دینداری؛ پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی؛ دانشگاه تربیت معلم تهران.:

-ستوده، هدایت‌الله. (۱۳۸۰). آسیب شناسی اجتماعی، تهران، آوای نور، چ ششم.

-سلیمی، علی و داوری، محمد. (۱۳۸۵). جامعه‌شناسی کجروی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

-سراج زاده، سیدحسین. (۱۳۸۳). بررسی تعریف عملیاتی دینداری در پژوهش‌های اجتماعی، چالش‌های دین و مدرنیته، تهران: انتشارات طرح نو.

- شجاعی زند، علیرضا. (۱۳۸۴). مدلی برای سنجش دینداری در ایران، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ششم، ش ۱.
- شجاعی زند، علیرضا. (۱۳۸۰). دین، جامعه و عرفی شدن، تهران: نشر مرکز.
- شفیقی. ف روحانی. س. م. کاظمی. ج. حسینی. س. ر. دنیوی. و. قره خانی. س. (۱۳۸۴). خطر نسبی سیگار کشیدن سربازان در بازداشتگاه های ارتش جمهوری اسلامی ایران، تهران، دانشگاه ارتش J پزشکی علمی ایران.
- رابینسون ساندرال، ل. بنت ربکا. ج. (۱۹۹۵). یک نوع گونه شناسی رفتارهای منحرف در محیط کار: مطالعه چند بعدی پوسته پوسته شدن"، آکادمی مجله مدیریت. 38/2.
- روزنامه دنیای اقتصاد ۲۲ مهر ۱۳۹۴، کد خبر DEN-94590.
- روزنامه همشهری، سه شنبه ۱۵ مهر ۱۳۹۳ - ۵۳:۰۰:۰۹ | کد مطلب: ۲۷۴۱۴۴.
- مضانخانی، علی. (۱۳۷۸). بررسی میزان تأثیر کاربرد الگوی اعتقاد بهداشتی بر رفتارهای پیشگیری کننده از سیگار کشیدن سربازان وظیفه، رساله دکتری دانشکده علوم پزشکی دانشگاه تربیت مدرس.
- طالع خرسند، هادی (۱۳۸۴). قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح به انضمام قانون استخدام نیروهای انتظامی جمهوری اسلامی ایران، تهران: جمال الحق.
- فرهی بوزنجانی، بهروز. حسن بیگی، محمود، هوشنگی، مهدی. (۱۳۸۸). فصلنامه پژوهش های مدیریت منابع انسانی دانشگاه جامع امام حسین، س اول، ش ۳. ص ۱۰۱ تا ۱۲۵.
- قانون خدمت وظیفه عمومی (۱۳۹۰). معاونت قوانین و مقررات سازمان وظیفه عمومی ناجا. برابر قانون اصلاح مواردی از قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب آبان ۱۳۹۰ مجلس شورای اسلامی ایران.
- قربانی، غلامعلی. اصفهانی، علی اکبر. نقی زاده، محمد مهدی (۱۳۸۶). بررسی اضافه خدمت و تأثیر آن بر سلامت سربازان. مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران. س پنجم، ش ۴، ص ۱۴۵۷ تا ۱۴۶۰.
- کریمی، یوسف. (۱۳۸۸). نگرش و تغییر نگرش. تهران: نشر ویرایش.
- کوئن، بروس (۱۳۷۲)؛ مبانی جامعه شناسی، ترجمه توسلی، تهران، انتشارات سمت.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۷). جامعه‌شناسی، حسن چاوشیان، تهران، نی، چ دوم.
- گولد، جولوس، و ویلیام کولب. (۱۳۷۶). فرهنگ علوم/اجتماعی. ترجمه زاهدی و دیگران. تهران: نشرمازیار.
- متینی صدر. (۱۳۸۸) بررسی عوامل انسجام گروهی و ارتباط آن با چرخشگری و افکار خودکشی در سربازان وظیفه به منظور ارائه یک مدل پیشگیری، رساله‌ای دکتری دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی.
- محبوبی منش، حسین، (۱۳۸۲) امنیت و انحرافات اجتماعی، فصلنامه کتاب زنان، ش ۱۸:
- معاونت قضایی و حقوقی اداره کل عفو و پیش‌گیری از وقوع جرم سپاه. (۱۳۷۸). بررسی علل ارتکاب جرم فرار از خدمت سربازان وظیفه و ارائه راهکارهای اجرایی و اصولی جهت پیشگیری از وقوع آن.
- موحد، محمد، فرار از خدمت، ماهنامه دادرسی، ش یک، س اول.
- نجاززادگان، محمد رضا، تولایی، سید عباس، کرمی، غلامرضا. (۱۳۹۱). پیشگیری و درمان سوء مصرف مواد در پرسنل نیروهای انتظامی، مجله تحقیقات علوم پزشکی زاهدان، دوره دوم، ش ۲.
- نوری، مراد علی. (۱۳۹۲). نقش فرماندهان و مدیران در پیشگیری از فرار خدمت کارکنان وظیفه (مطالعه موردی کلانتری های فرماندهی انتظامی تهران بزرگ) پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت انتظامی، دانشگاه علوم انتظامی امین، دانشکده فرماندهی و ستاد.

- Hirschi, T; Gottfredson, M. (1986). the Distinction Between Crime and Criminality. In Critique and Explanation: Essays in Honor of Gwynne Nettler, edited by T. Hartnagel & R Silverman (pp. 44-69). NJ: Transaction..
- Merton,R.K. (1976). The sociology social problems, New York.
- Wehmeier. Sally; Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, London, Seventh Edition, publishing by oxford, 2005, P: 418.
- Ciegel. J.Larry. (2001). Criminology, theories, patterns and typologies, wadsworth.

